

УДК 791.43.01

РОЛЬ КІНОМИСТЕЦТВА У РОЗРІЗІ ДУХОВНИХ ТРЕНДІВ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

М. А. Гук

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, 1 курс, спеціальність
«Культурологія та музеєзнавство»,

навчально-науковий інститут будівництва, архітектури та дизайну

Науковий керівник – к.філос.н., доцент М. С. Мельничук

*Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

Наукову розвідку присвячено обґрунтуванню місця та ролі кінематографа у культурі сьогодення в контексті його впливу на духовні парадигми метамодерну. У статті експліковано, що основою виступає культура, кінематограф розглядається ж як частина культури. Автори статті мали на меті деталізувати можливі підходи до зазначеної проблеми. Дослідження демонструє, що завдяки особливій природі кіно займає у культурі ХХ та ХХІ ст. одне з центральних місць і відіграє як естетичну, так й особливу, пріоритетну з-посеред інших видів мистецтва, духовно-соціальну роль. Авторами порушується питання щодо необхідності досліджувати механізми та способи, за допомогою яких кінематограф інтегрується в культурне середовище, а також проаналізувати його вплив на формування суспільної свідомості. Стаття відкриває та обґрунтовує простір культурологічно-філософських питань у фокусі аналізу ролі та місця кінематографа в контексті трендів та викликів культури.

Ключові слова: кінематограф, культура, світогляд, кіномистецтво, творчість.

The scientific investigation is devoted to substantiating the place and role of cinema in today's culture in the context of its influence on the spiritual paradigms of metamodernity. The article explains that culture is the basis, and cinema is considered as a part of culture. The authors of the article aimed to detail possible approaches to the mentioned problem. The study demonstrates that due to its special nature (special language), cinema occupies one of the central places in the culture of the 20th and 21st centuries and plays not only an aesthetic, but also a special, priority among other types of art, spiritual and social role. The question of the need to study the mechanisms and methods by which cinema is integrated into the cultural environment, as well as to analyze its influence on the formation of social consciousness is specifically raised. The article opens and substantiates the space of cultural and philosophical issues in the focus of research on the role and place of cinema in the context of culture.

Keywords: cinema, culture, worldview, cinematography, creativity.

Кіно – одне з наймолодших і водночас наймасовіших мистецтв, яке має сильний вплив на духовну квінтесенцію реципієнта сьогодення. Звісно, що до нього привернуто увагу, філософів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів та естетиків – усіх, кого цікавлять проблеми художньої творчості та сприйняття засобів масової комунікації, динаміки суспільних настроїв.

У сучасному світі кіномистецтво по праву займає одне з перших місць серед інших видів мистецтва, тому має велике значення, що саме експлікують кінострічки глядачеві, які людські проблеми розкривають, які моральні позиції утверджують. Важливо, у фокусі

викликів та трансформацій трендів метамодерну проаналізувати, яку роль грає кінематограф у формуванні духовної культури сучасного соціуму.

У фокусі нашої розвідки ми використовували інтелектуальний багаж минулих наукових напрацювань. Науковці-психологи Анна Казмірук та Світлана Ставицька розглядали вплив кінематографа на суспільну та індивідуальну свідомість, зосередивши науковий інтерес в контексті соціально-духовних проблем сучасної молоді. Дослідниця кінематографа Яніна Маркулан у своїх працях наголошувала на важливості механізмів сугестії кіномистецтва та їх впливу на глядача. Вагому роль у наших пошуках відіграли статті Марка Бернеттата Сінтії Хоффнер, які вимірювали емпатію, афективні реакції у ракурсі перегляду фільмів жахів та психологічних трилерів, експлікували сприйняття того, як аспекти відповідного контенту (страждання, небезпека, хвилювання та щасливий кінець) впливають на, власне, ментальний стан споживача.

Метою статі є спроба презентувати у цьому культурологічному дослідженні основні аспекти місця та ролі кінематографа у духовному становленні людини, беручи до уваги весь поліфонізм культурних трансформацій, в розрізі викликів та трендів культури сьогодення.

У ракурсі історико-соціальних трансформацій кіноіндустрія сьогодні змушена пристосовуватися до нових суспільних зрушень, адже нині дедалі важче не лише уявити позитивного героя, а й, головне, змусити глядача повірити в його образ. Прагнучи до високих прибутків і орієнтуючись на масового споживача, виробники нерідко деформують масову свідомість, ще раз підтверджуючи думку про те, що кіномистецтво є водночас і великим зодчим, і Деміургом. Саме формування духовних векторів постає своєрідною системою координат, яка дає змогу оцінювати значущість творчості для культури та життя суспільства. Компенсаторно-виховна функція ігрових кінострічок опосередкована: вони розширюють пізнавальний спектр глядача, формують його соціальні погляди, естетичні уявлення, смак, духовно-естетичні ідеали.

Мистецтво кінематографа у своїх найкращих творах демонструє моральне багатство людини, широту її запитів та ідеалів, усвідомлення нею своєї історичної ролі, стверджує високі духовні цінності. Духовна криза нині дедалі глибше охоплює культуру, зокрема й мистецтво. До структури класичних кіносюжетів сьогодні нерідко включаються і такі мотиви, які ведуть свідомість глядача від реальності. Це поширення моди на «фільми-катастрофи», містику. Останнім часом зарубіжна культура і мистецтво головним героєм висуває особистість антисуспільну, і через це нібито протистоїть сучасній моралі. Звідси фільми-міфи, автори яких публічно заявляють, що критикують споживче суспільство. В результаті вони створюють видовища, які заперечують підтримку саме тих кіл, які вони, судячи з декларацій, збиралися викривати та епатувати. Насильство та жорстокість стали сьогодні постійною складовою не лише світового кіно, а й вітчизняної кінокультури. Більше того, часто робляться спроби надати творам, які відкрито орієнтовані на моральне розтління глядацької аудиторії, особливо молодіжної, видимість проблемної ситуації і навіть політичної актуальності. Відбувається ще одне зближення кінематографа з комерційними підробками, які естетизують аморальні сцени, перетворюючи їх на модний та ходовий товар. В наявності зміна традиційної системи моральних цінностей: поворот від аскетичних заповідей пуританства до гедонізму, культу насолоди. Особливо негативному впливу піддається підрастаюче покоління, найчастіше через свою нездатність грамотно орієнтуватися у величезній кількості кінофільмів. На духовно-моральний потенціал молоді впливає багато чинників. Не останнє місце тут займає і дозвілля, яке нерозривно пов'язане зі світом кіно. Відсутність належного життєвого досвіду часто не дозволяє молодим людям вибрати як духовні парадигми ті твори кіномистецтва, які відображали справжні моральні ідеали.

Кінематограф був і залишається важливим явищем і складовою художньої та всієї системи культури тієї чи іншої епохи. Антропологічні і соціальні виміри культури в художніх і документальних полотнах відомих майстрів кіно (найрізноманітніших напрямів і художніх течій, з різними політичними і соціальними уподобаннями й ідеалами) стають зримими і впізнаваними, несуть не тільки емоційний, а й величезний виховний заряд, залишаючись репрезентацією епохи і епохальною самосвідомістю одночасно.

Кіно міцно увійшло в життя сучасної молоді: практично щодня молоді люди стикаються з цим видом мистецтва, а розмова про побачене на екрані новинки кінематографа є однією з поширених тем для спілкування. Однак рівень культури взаємодії глядача з цим видом мистецтва низький і зазвичай зупиняється на першому ступені сприйняття фільму, яку дослідники називають «подійною» (або «фабульною») [5], коли цікава насамперед сама дія, зовнішність героїв, місце, де відбуваються події. Молодь, в порівнянні з іншими віковими групами, перебуває наразі у вигіднішому становищі, це, насамперед, пов'язано з такою якістю як прагнення до самопізнання, що стає причиною споглядання інших людей, зіставлення себе із ними. Інтерес до їхньої поведінки, особливостей їхнього внутрішнього світу проявляється як у відношенні до реальних людей, так і до образів художніх творів, що наближає молодого глядача до сприйняття другого (смыслового) ступеня занурення в художню структуру фільму, на якій відбувається ототожнення себе з персонажем [2, С. 183].

У сучасній соціокультурній ситуації, коли попит народжує пропозицію, репертуар кінотеатрів та програму телевізійних каналів наповнює здебільшого саме така продукція, під негативний вплив якої потрапляють молоді люди, чиї життєві позиції перебувають ще на стадії становлення, еластичні та рухливі; вони, через вік і невеликий соціальний досвід, ще не навчилися орієнтуватися в потоці сучасної інформації та вибирати з неї правильне і необхідне для свого духовного розвитку та життя в сучасному суспільстві. Вихід із цієї ситуації полягає у вихованні в споживача того, що ми називаємо кінокультурою, як складової його духовного світу, що слугуватиме своєрідним імунітетом під час самостійного вибору пріоритетів у галузі кіно. Такий підхід дає змогу розглядати кінокультуру як частину загальної культури, яка підтримує лише те, що сприяє розвитку, а не деградації людини [3].

Вищим рівнем культурного розвитку, що відкриває шлях до любові, мистецтва, художньої краси, творчої активності, релігії і т. д., є духовність – позиція ціннісної свідомості, при якій основними орієнтирами життєдіяльності особистості стають неминущі цінності. Таким чином, духовний світ кожного з нас індивідуальний, визначається ступенем спрямованості до ідеалу, напруженістю духовного пошуку, але водночас єдиний для всього людства. Культура кінематографа звертає глядача до життя інших людей, що дозволяє глибше зазирнути в себе, вдивитися у власний внутрішній світ, відчувати духовні пошуки героя як особистий досвід. Кінокультура (аудіовізуальна культура) є системою рівнів (потреб, освіченості, аудіовізуального мислення) розвитку особистості глядача на матеріалі екранних мистецтв.

Рівень потреб в емоційно-інтелектуальному спілкуванні з творами кіномистецтва визначається ступенем освіченості та глибиною аудіовізуального мислення. Слід зазначити, що під рівнем освіченості ми маємо на увазі знання, що розкривають особливості впливу кінооповідання, стимулюють сприйняття, естетичну оцінку творів екранних мистецтв, художню творчість, а під рівнем аудіовізуального мислення – розуміння та інтерпретацію звукозорової, просторово-часової форми екранного естетичну свідомість автора на основі аналізу кінофільмів [4, С. 290]. Тільки глядач із високим рівнем кінокультури здатний у сприйнятті кінотвору досягти вищого ступеня занурення («образно-смыслового»), на якому відбувається «розуміння авторського світу, ототожнення себе – згодне або конфліктуюче – з автором-художником» [5].

Незважаючи на те, що моральне та естетичне виховання органічно взаємопов'язані між собою, кожне з них представляє особливий бік формування та вдосконалення особистості. Тому в цій роботі ми вважали логічним розглянути кожен вид впливу на духовну культуру окремо, і лише потім розкрити їхній взаємозв'язок, об'єднавши в єдиному понятті морально-естетичне виховання. Кожним суспільством виробляються моральні вимоги, які відображені у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять добра і зла, справедливості тощо. Впровадження у свідомість індивіда допомоги в освоєнні моральних цінностей покликане здійснити моральне виховання. Однак не варто зводити цей процес до інструктажу про те, як потрібно поводитися, а як ні. Зустріч з кіно повинна пробуджувати почуття художньої насолоди, яка народжує очікування радості від наступних зустрічей, потреба в емоційно-інтелектуальному спілкуванні з ним, бажання осмислити побачене в екранному просторі, але досягається це почуття тільки в процесі повноцінного сприйняття, що вимагає знань та навичок.

Таким чином, у художній формі кінотвору закладено всю повноту загальнолюдського змісту життя, духовну причетність до всього навколишнього. Процес взаємодії кінематографа та глядача двосторонній: не лише кіно створює глядача, але глядач створює своє мистецтво – заохочує його довірою, розумінням, співпереживанням. Важливо включати в програму переглядів фільми, що змушують думати, аналізувати, співчувати героям, а вже через таке співпереживання, через розуміння концепції автора близькими глядачеві стають проблеми добра і зла, сенсу життя, ціннісних орієнтацій – всього того, що є невід'ємними елементами духовності.

Важливо, щоб майстри кіно більше уваги приділяли не комерційним проектам, а стрічкам, що дозволяють підняти на поверхню проблеми духовно-морального характеру, проблеми, без розуміння яких складно вибудувати взаємини з навколишнім світом, не суперечачи загальнозначимим цінностям і традиціям, як, наприклад: «Людина-слон» Девіда Лінча, «Легенда про 1900-го» Джузеппе Торнаторе, «Список Шиндлера» Стівена Спілберга тощо.

Висновки. Отже, кінематограф, як продукт безпосередньо людської творчої діяльності, нерозривно пов'язаний із культурою та суспільством. Завдяки цьому він апріорі є відображенням як цінностей, ідеалів та світоглядних парадигм, так і цілої історичної епохи, у межах якої реалізується. Кінематограф, незалежно від того, розглядаємо ми його як елемент національної культури чи світової, з моменту появи на світ ідейно і потужно впливає на життя суспільства, духовні вектори та орієнтири індивідуума.

1. Казьмірук А. В., Ставицька С. О. Сінемалогія як метод формування життєстійкості підлітків. *ΛΟΓΟΣ : collection depapiersscientifiques*. 2019. Vol. 4. P. 37–40.
2. Barnett M. et al. The impact of science fiction film on student understanding of science. *Journal of Science Education and Technology*. 2006. Vol. 15. № 2. P. 179–191. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10956-006-9001-y>.
3. Bug P., Niemann C. L., Welle L. Cinema films in influencing fashion. *Fashion and Film*. Singapore : Springer, 2020. P. 9–28.
4. Hoffner C. Affective responses and exposure to right turning films: The role of empathy and different types of content. *Communication Research Reports*. 2009. Vol. 26. № 4. P. 285–296. DOI: <https://doi.org/10.1080/08824090903293700>.
5. Why Do We Enjoy Horror Movies? URL: <https://www.verywellmind.com/why-do-people-like-horror-movies-5224447> (дата звернення: 10.10.2025).